

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2011

Zdeňka Příbylová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

MUMIFIKACE A NÁBOŽENSTVÍ

Zdeňka Příbylová

Plzeň 2011

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologických a historických věd

Studijní program Antropologie

Studijní obor Sociální a kulturní antropologie

Bakalářská práce

MUMIFIKACE A NÁBOŽENSTVÍ

Zdeňka Příbylová

Vedoucí práce:

Mgr. Daniel Sosna, PhD.

Katedra antropologických a historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2011

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, listopad 2011

.....

PODĚKOVÁNÍ

Chtěla bych poděkovat vedoucímu bakalářské práce Mgr. Danielu Sosnovi, PhD. za odborné vedení práce a za cenné rady a připomínky. Dále bych ráda poděkovala Mgr. Radku Schusterovi, PhD. za pomoc v oblasti filosofie, mé rodině a přátelům za podporu a MUDr. Ing. Konradu Sialovi, PhD. MSc.

OBSAH

ABSTRAKT.....	1
1 ÚVOD.....	2
2 VYMEZENÍ PROBLEMATIKY.....	4
2.1 Náboženství, tělo a duše.....	4
2.1.1 Tělo a duše	4
2.1.2 Náboženství.....	8
2.2 Mumie	11
2.2.1 Přirozené mumie.....	12
2.2.2 Umělé mumie.....	14
2.2.3 Zvířecí mumie.....	15
2.2.4 Historie výzkumu mumíí.....	16
2.2.5 Mumie z moderní doby.....	18
3 SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ.....	20
3.1 Křesťanství	20
3.2 Buddhismus a hinduismus.....	23
3.3 Taoismus.....	28
4 NÁBOŽENSTVÍ STAROVĚKÝCH NÁRODŮ	30
4.1 Egyptské náboženství.....	30
4.2 Náboženství Starověkého Řecka	32

4.3 Náboženství Inků a Mayů.....	34
4.4 Náboženství Germánů.....	37
4.5 Náboženství Keltů	39
5 DISKUZE	41
6 ZÁVĚR.....	43
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	45
8 RESUMÉ.....	49
9 PŘÍLOHY	51

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá vztahem mumifikace s náboženstvím. Snažím se zde popsat, jaké byly důvody k uchování těla a jak tyto praktiky souvisí nebo souvisely s jejich vírou. Vycházela jsem z předpokladu, že náboženství existovalo už od pradávna a souviselo se všemi oblastmi lidské činnosti.

Své poznatky jsem se ve své práci snažila řadit podle jednotlivých náboženství, a to výběrem nejvýznamnějších systémů víry, ve kterých jsem mumifikaci a uchování těla očekávala. Nejprve jsem se zaměřila na světová náboženství (křesťanství, buddhismus, hinduismus a taoismus). Judaismus jsem nezařadila, protože je velmi blízký křesťanství a u islámského náboženství jsem nepředpokládala mumifikaci těl. Další systémy víry jsem nazvala náboženství starověkých národů. Jedná se o egyptské, řecké, germánské, keltské, mayské a incké náboženství.

Všechna tato náboženství se samozřejmě určitým způsobem liší, ale zároveň v nich můžeme nalézt určité znaky shodné. Například většina těchto systémů obsahuje prvek víry v určitou vyšší nadpřirozenou existenci.

1 ÚVOD

„Ze starověkého Východu se nám dochovaly dva mýty definující člověka jako dvojakou bytost, která je na jedné straně vybavena božským věděním, na straně druhé však není nesmrtelná. K božskému věděni náleží věčný život, ke smrtelnosti patří nevědomost“ (Assmann 2003:11).

Smrt, úmrtí, skon, latinsky exitus, je z biologického hlediska zastavení funkcí lidského, či jiného (např. zvířecího) těla slučitelných se životem. Nastává u všech organismů v odlišném věku a nelze ji dopředu přesně určit. Úmrtí je jedním z klíčových momentů života a je základem téměř všech pohřebních rituálů. Významně se odráží ve vnímání duchovního a živého světa.

Jelikož je smrt důležitá ve všech společnostech a souvisí s náboženstvím a rituálními praktikami, budu se především věnovat otázce, jak souvisí jednotlivá náboženství světa s uchováním těla. Mojí snahou bude porovnat jaké rituály, ale i techniky jsou při manipulaci s mrtvým tělem používány, ve snaze toto tělo uchovat. Důvodem, proč jsem si vybrala toto téma, je fakt, že pohřeb, pohřební rituály, a snaha o uchování a konzervaci těla, je specificky lidská činnost, kterou považuji za jednu z nejdůležitějších etap lidského života.

K tématu mumifikace a zachování těla bylo publikováno velké množství literatury, které se zabývají a popisují různé způsoby této činnosti. Ve své práci se však nechci věnovat popisu jednotlivých postupů mumifikace, popř. jiných způsobů uchování těla, ale chtěla bych se zaměřit na souvislost těchto praktik a činností s náboženstvím. Jestli a jak ovlivňují různá náboženství pohled na zemřelého a jak se tento náboženský pohled liší na jednotlivých kontinentech a společnostech světa.

Cílem mé bakalářské práce je hledat a najít souvislosti mezi mumifikací, popřípadě jiným uchováním těla a jednotlivými druhy náboženství. Jelikož náboženství, jako takové, či určitá víra existovala a existuje snad v každé lidské společnosti již od pradávna, vycházela jsem z předpokladu, že veškerá lidská činnost, která vede k uchování lidského těla, souvisí s náboženstvím, či jinou vírou dané společnosti.

2 VYMEZENÍ PROBLEMATIKY

2.1 Náboženství, tělo a duše

2.1.1 Tělo a duše

Z biologického hlediska je tělo označení pro celý lidský organismus. Skládá se ze tří hlavních částí (hlava, trup, končetiny) a každá část má svoji hlavní funkci a tvar. Také je tvořeno několika systémy, které zajišťují správnou funkčnost. „Každý z nás je tělem, podrobeným týmž zákonům jako všechny ostatní součástky hmoty“ (Bergson 1995:6).

Výrazy „tělo“ a „duše“ mají v různých vědách a různých dějinných prostředích a společnostech různý smysl. Podstatná jednota člověka je výchozím bodem každého opravdového teologického myšlení. Duchovost je nutným rozměrem člověka, ale není to člověk. Lidské bytí a jednání jsou myslitelné jen v podstatné jednotě tělesně-duševní. Upřesnění teologického pojmu těla může vycházet z moderního personalismu, pokládajícího tělo za „bytostný symbol“ ducha (K. Rahner) jako „nutný viditelný projev duchovosti ve hmotnosti“ (Tanace 2001:16). Tělo se stává „mým“, když je „znamením“, symbolem a projevem mé duchovosti. Hmotnost těla také prostorovost a časovost a výraz „pozemský“ označuje člověka, nakolik je nutně otevřený světu. „Tělo“ je ve světě viditelným znamením, jímž se Bůh projevuje v dějinách.

Moderní teologie doposud nevypracovala své pojetí, pokoušeli se o to A. Günther i A. Rosmini. K. Rahner vychází z personalistického názoru na člověka a tvrdí, že hmotnost je nutným momentem, nutným rozměrem dynamiky lidské bytosti. Lidský duch je zaměřen (sám v sobě) k hmotnosti, která je subjektivní možností, jak vlastnit bytí. Duchovost specificky lidská „je“ pouze ve specifiky lidské hmotnosti. Nelze tedy říci,

že duše a nebo tělo „jsou“. „Je“ jenom člověk jako osobní jednota duchovosti a hmotnosti.

Všeobecně existují různé představy o smrti a o posmrtném životě. Avšak společným názorem zůstává, že duch či duše opouští tělo a navrací se zpět. „Řecká představa nesmrtelné duše, hebrejská představa životodárného dechu nebo vánku Boha, který člověka naplní, indická představa o síle reinkarnace, která přináší tělu v děloze život a opouští ho prasklinou v lebce na pohřební hranici, a polynéská představa ducha předků, kterého k těhotné matce přinášejí mořské vlny: tyto a mnohé další tradiční představy vysvětlují život pomocí nějaké síly či ducha“ (Davies 2007:56).

K tělu, které zbylo po opuštění duší, přistupuje většina společností s úctou a neodstraní ho jako pouhou prázdnou schránku. Jedním z těchto přístupů je právě mumifikace nebo uchování těla. Metody tohoto procesu se odlišují podle společností, které tento postup provádějí, ale i podle jednotlivých kontinentů.

V antropologickém diskurzu nemá duše přesnou a všeobecnou definici. Místo toho někteří antropologové používají původní (domorodé) kategorie, které se liší případ od případu. Například E.E.Evans-Pritchard používá slovo duše jako glosu pro slovo *kwoth*, které pochází z jazyka Nuerů. Anglické slovo spirit (duch) je často dáváno do kontrastu se slovem soul (duše) jako nehmotný komponent člověka, který obvykle přetrvává po smrti (Barfield 1997:444).

Podle většiny světových náboženství má každé tělo svoji mysl, duši a „já“. Analytická psychologie rozlišuje vědomé a psychické já (ego). Vědomé já je zakotvené ve světě vědomí a duševní já ve světě nevědomí. Oba pojmy jsou složky bytostného já, neboli Self. S.Freud rozlišuje pojmy ego, superego a id a jsou základní složkou lidské osobnosti. Id, neboli ono

je středem nevědomí (instinktů, pudů a sexuality), ego (já) je středem vědomí a harmonizuje konflikty mezi pudy a morálkou (mezi id a superego), superego (nadjá) je svědomí a je výsledkem výchovy a morálního tlaku. Osobnost je vlastně souhrn vlastností, procesů, stavů, návyků, postojů apod., které tvoří celistvou strukturu a dynamiku, individualitu konkrétního člověka. Každá osobnost má své jedinečné psychické, biologické a sociální vlastnosti.

Podle určitých znaků vlastností osobnosti je můžeme rozdělit do několika skupin, které ve svém souhrnu vytvářejí psychickou strukturu osobnosti. V ní se promítá jednota prožívání a chování. I když je struktura osobnosti relativně stálá, s vývojem a změnou životních podmínek se může měnit. Pojetí struktury osobnosti se také může lišit podle jednotlivých koncepcí. V psychologii známe např. Hippokratovu typologii temperamentu nebo Kretschmerovu typologii podle stavby těla, která je dávno překonaná a mnoho vědců ji neuznává hlavně pro svou biologizující tendenci. Od snahy, využít Kretschmerovu typologii v kriminalistice a odhadovat s její pomocí typ zločince podle stavby těla, se ale upustilo.

Přesto všechno, měla Kretschmerova typologie řadu zastánců (i předchůdců), kteří se pokoušeli dát vzhled a povahu do souvislosti. Za zmínku stojí jistě Sheldonova typologie – vychází z Kretschmerovy typologie a rozlišuje typ endomorfní (tedy tukem obalený jedinec s povahou viscerotonní, která dává jedinci vlastnosti jako rozvážnost, společenskost či pohodlnost), mezomorfní (což znamená převahu svalové hmoty a somatotonní povahu s rysy jako energičnost, vitalita a příměst) a ektomorfní (kterou charakterizuje štíhlost a cerebrotonní povaha, tedy množství zábran, samotářství, citlivost).

Podobně jako Kretschmerovu typologii, i Sheldonovu typologii je nutno brát s rezervou – člověk se v průběhu života fyzicky mění, celkově, je tato typologie tedy dost zjednodušující. Může snadno „škatulkovat“ lidi

už na první pohled, což je v běžném životě často na škodu. Německý psycholog D. Spranger vycházel z toho, že člověk je determinován tím, po čem touží. Sprangerova typologie je vybudována na základě preferovaných postojů a hodnot dotyčného – podle „žebříčku hodnot“ vyčlenil Spranger šest typů – teoretický (hledá pravdu), ekonomický (usiluje o materiální hodnoty a užitek), estetický (důležité jsou pro něj vlastní dojmy), sociální (je orientován na druhé), mocenský (touží po moci, chce se prosadit), ideový (potřebuje „věřit“). Na podobném principu je postavena např. i Hollandova typologie, která dělí osobnosti na šest typů podle povolání – jednotlivé skupiny (realistický typ, výzkumný, umělecký, sociální, podnikatelský a konvenční) mají podobné vlastnosti a hodí se pro výkon určité profese. Tyto typologie se v mnohém podobají těm, které jsou dnes užívány. Ovšem antropologie tyto typologické přístupy velmi kritizuje pro svoji neschopnost postihnout dynamiku a proměnlivost lidské biologické variability.

„V souhrnu tedy, vedle těla, které je závislé na přítomném okamžiku v čase a omezeno místem, jež v prostoru zaujímá, které v prostoru i v čase počíná si jako automat a reaguje mechanicky na vnější vlivy, postřehuje vědomí něco, co rozkládá se mnohem dále než tělo v prostoru a trvá v čase, něco, co v prostoru i v čase žádá a ukládá tělu pohyby ne již automatické a předvídané, ale nepředvídatelné a volné: tato věc, která vytryskne z těla na všechny strany, a která tvoří činy, vynořující se znovu sama, to je „já“, to je „duše“, to je „duch“, neboť duch je právě silou, která může vyvážit ze sebe více než obsahuje, vrátit více než přijala, dát více než má“ (Bergson 1995:9-10).

2.1.2 Náboženství

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství. Toto právo v sobě zahrnuje v sobě volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevovat své náboženství nebo víru sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováním obřadů.“ (Všeobecná deklarace lidských práv, 1948, článek 18)

„Slovo religion (tj. náboženství) v západoevropských jazycích pochází pravděpodobně z Vulgáty, latinského překladu Bible z hebrejštiny a řečtiny, který se připisuje sv. Jeronýmovi (cca 345-420 n.l.). Řecký výraz thréskeia (obřad, kult) byl přeložen do latiny jako religio. Na rozdíl od svých řeckých protějšků hovořili latinští církevní otcové o „pravém“ náboženství (religio) oproti náboženství „nepravému““ (Bowie 2008:33). V. Turner předpokládá, že slovo religion pochází z latinského názvu religare (z ligare – svázat nebo vázat). Tato etymologie je poslední dobou sporná a J. Derrida vyvolal diskuzi o tom, že pochází z relegere (z legere – sklízet nebo shromažďovat).

Podle E.B.Tylera je náboženství víra v duchovní bytosti, ačkoli neříká nic o tom, co jsou ony duchovní bytosti. „Pro Tylera je náboženství snahou lidí nalézt smysl svých zkušeností a světa, v němž žijí“ (Bowie 2008:33). C.Geertz chápe náboženství jako „soustavu symbolů, jež fungují tak, aby založila silné, vše prostupující a trvalé postoje a motivace v lidech formulováním představ o obecném řádu existence a dodáním takové aury faktuality těmto představám, že postoje a motivace se zdají jedinečně realistické“ (Bowie 2008:33). Kritik této definice R.Horton tvrdí, že náboženství je jako „rozšíření prostoru sociálních vztahů lidí za hranice ryze lidské společnosti“ (Bowie 2008:34).

Podle J.G.Frazer měl člověk na začátku lidských dějin mylné představy o příčinné souvislosti přírodních jevů. Základem jeho výkladu světa je sympatetická magie, která „ve své čisté, nefalšované podobě vychází z předpokladu, že v přírodě jedna událost vyplývá nevyhnutelně a neměně z události jiné, a to bez zásahu jakéhokoliv duchovního nebo osobního činitele“ (Frazer 1994:49).

Magii poté vystřídalo náboženství a představuje vývojově vyšší stádium lidského myšlení. „Náboženstvím tedy rozumím usmiřování nebo nakloňování sil nadřazených člověku, které v očích věřících řídí a ovládají chod přírody a lidského života. Náboženství takto chápané sestává ze dvou prvků, teoretického a praktického, totiž z víry v existenci sil nadřazených člověku a z pokusu usmiřovat je a činit jim potěšení“ (Frazer 1994:50).

Posledním a vývojově nejvyšším stádiem lidského poznání představuje věda, která má blíže k magii než k náboženství. „Vidíme, že magickou a vědeckou koncepcí světa je těsná analogie. V obou případech se vychází z naprosto pravidelné a spolehlivé následnosti jevů, určené neměnnými zákony, jejichž působení lze předpovídat a přesně odhadnout“ (Frazer 1994:49).

R.W.La Barre vychází z toho, že náboženství je unikátně lidské a cizí zvířatům, protože podmínkou je lidská individualita. Používá pojem neoteny, což je jakýsi lidský stav při narození. V kontrastu se zvířaty má člověk při narození větší mozek, který poté stále roste a vyvíjí se. Také disponuje instinktivním učením a delší dobou dospívání. Neoteny také obsahují matici pro náboženství, magii a samozřejmě pro vědu. Podle T.J.Csordase fenomenologická podstata náboženství spočívá v jinakosti (ang. alterity). Pokud je jinakost část struktury bytí ve světě, potom je náboženství nevyhnutelný prvek lidské existence (Csordas 2004:4)

Náboženství můžeme rozdělit na světová náboženství a náboženství „primitivů“ či „divochů“. Mezi světová se řadí Judaismus, Křesťanství, Islám, Hinduismus, Buddhismus, Taoismus a Konfucianismus. Jeho předpokládanými charakteristickými rysy je založení na svatých písmech, obsah pojetí spásy, univerzálnost, schopnost vstřebat či nahradit původní náboženství a často zvláštní obsah činnosti. Naopak náboženství „primitivů“ se považuje za zrcadlový obraz světových (jsou orální, orientovaná na tento svět, omezena jediným jazykem či etnikem, tvoří základy pro světová náboženství, není jasné rozdělení mezi posvátným a profánním). Ovšem toto rozdělení není rezolutní, protože existuje několik kultur se společným náboženstvím a také několik náboženství v rámci jedné a téže kultury.

Také existují víry a praxe, jež se tomuto rozdělení vymykají. „Současné západní pohanství překračuje hranice kultur a jazyků, nicméně zdůrazňuje význam lokálnosti a „genia loci“ tak jako v původních náboženstvích. Pohanství přitahuje bývalé židy i křesťany stejně jako ty, co nemají žádné základy v nějaké jiné víře, typicky v nějakém světovém náboženství“ (Bowie 2008:38).

Podle E. Spencera vzniklo náboženství z domněnky, že „já“ může ve snech opustit tělo a z názoru, že po smrti se duch nebo duše stále může zjevovat potomkům zemřelého ve snech. „Z rozšířené praxe odlévání úliteb na hroby předků a nabízení pokrmů se vyvinuly oběti pro bohy. Uctívání předků bylo tedy u kořene každého náboženství“ (Bowie 2008:25). Britský antropolog E. Tylor však zdůrazňoval roli duše a ve svém díle Primitive Culture přišel s představou tří stádií: animismus (živé i neživé objekty mohou mít duši), polyteismus (panteon bohů), monoteismus (jediný bůh).

Z období kolem roku 60 000 př.n.l. pocházejí nejstarší pravěké pozůstatky, které mohou být interpretovány náboženskými termíny.

„Obecně byly přijaty dvě metody: užití analogických modelů, pocházejících ze známých náboženství neliterárních národů, a odmítnutí veškerých modelů“ (Eliade 1993:198).

První, ať je jakákoliv nedokonalá, je jediná, která může být použita v dějinách náboženství. Pokouší se rekonstruovat myšlenkový horizont pravěkých lidí a vychází z významu, který připisují různé národy, zkoumané etnografy, archeologicky doloženým praktikám, např. pohřbívání mrtvých v embryonální poloze, nebo prostému a jednoduchému pohřbu.

„Použití analogických modelů má samozřejmě své hranice a nikdy nám neumožní vniknout přímo do pravěkého světa“ (Eliade 1993:198). Každá lidská činnost vychází z určité víry a každá činnost má nějaký smysl. Z dokladů vyplývá, že pravěký člověk přikládal přibližně stejný význam pojmům, vysvětlujících pohřbívání, jako my.

2.2 Mumie

České slovo mumie pochází „z latinského slova mumia, které bylo odvozeno z arabského múmíja, což znamená živice“ (Linhart 2007:254). Samostatné arabské slovo pochází z perského označení pro živici (rovněž múmíja). V tomto jazyce je slovo příbuzné výrazu múm, tedy vosk. Uvádí se, že Peršané někdy mumifikovali své krále a šlechtu voskem. Většina lidí si pod tímto slovem představí nabalzamované tělo vládce Egypta, které bylo zbaveno vnitřních orgánů. Bylo ozdobeno mnoha šperky, oblečeno do drahého roucha a uloženo do bohatě zdobeného sarkofágu a uloženo do velké místnosti, které sloužilo jako přechod do jiné úrovně bytí. Tento

romantický, místy až mystický pohled zanechala ve vědomí lidí doba 20. století, kdy docházelo k velkým nálezům.

Podle J. Tyldesley jsou mumie „zachovalá těla zemřelých lidí nebo zvířat. Mumií moderní věda označuje tělo u něhož se zachovaly (alespoň částečně) části měkkých i jiných druhů (nehty, vlasy, atd.) tkání“ (Tyldesley 2003: 10). J. Putman uvádí, že je to „každé tělo, jež trvá ve své kůži“ (Putman 1995:6). Slovník cizích slov pro nové století uvádí, že je to „mrtvé tělo chráněné přirozeným nebo umělým konzervováním; zkamenělina vzniklá mumifikací“ (Linhart 2007:254).

Komparatistická thanologie se zabývá v první řadě dějinami reprezentací a v druhé řadě zahrnuje techniky pohřebních rituálů. „Specifická materiálnost zemřelého přitom v principu umožňuje dvě opačné strategie: strategie zpomalení či zastavení procesu rozkladu (např. konzervací) a strategie jeho urychlení nebo zabránění (např. skeletizací či kremací)“ (Macho 2003:82).

Z tafonomického hlediska můžeme procesy vedoucí ke vzniku mumií rozdělit na tři základní typy: přirozeně vznikající bez zásahu člověka; záměrné, kdy člověk záměrně využívá vhodné prostředí k mumifikaci; umělé, při níž se využívají různé techniky a balzamovací látky.

2.2.1 Přirozené mumie

Jestliže lidé zemřou ve volné přírodě, nebo jsou pohřbeni za vhodných podmínek může dojít k mumifikaci přirozené. Nejčastěji je zachováno vysušením, extrémním chladem („Ledový muž“ Ötzi), horkým pouštním pískem, nebo kyselostí některých močálů (Tollundský muž).

Velice dobré klimatické podmínky pro vznik mumie vysušením, působením horka a cirkulací suchého vzduchu, jsou v oblasti Chile, Peru, SZ Ameriky, pouštní oblasti Austrálie a severní Afriky. Nejstarší mumie světa byla nalezena v poušti Atacama na místě zvaném Chinchorro Beach, podle které se tyto mumie jmenují. Nejstaršími mumii z andské oblasti jsou těla rybářů z pobřeží dnešního Chile a Peru. Mrtví se tehdy nechávali vysoušet na slunci, přičemž byli někdy odstraňovány vnitřnosti. Mumifikaci pak prováděla většina národů žijících na území současných států Kolumbie, Ekvádoru, Chile a Peru. Někdy se také balzamovalo pomocí oleje a horkého kouře. Takto prováděli balzamování zemřelých Inkové, Chimové, kultura Chancay, kultura Mochica a další, kteří před příchodem Evropanů ovládali většinu andského území.

Typickým příkladem oblasti, kde přirozené mumie vznikly cirkulací chladného vzduchu je Qilakitsoq, oblast na západním pobřeží Grónska. V roce 1972 zde byl dvěma lovci učiněn nález přirozeně mumifikovaných pozůstatků šesti žen a dvou dětí, uložených do dvou samostatných hrobů. Nejlépe se zachovalo tělo čtyřletého chlapce (Bahn 1997:174). K asi nejslavnější a hojně diskutované přirozeně zachovalé mumii v Evropě patří Ötzi neboli Ledový muž. Byl nalezený 19. září 1991 horolezeckým párem Erikou a Helmutem Simonovými, kteří v té době trávili dovolenou v Ötzalských Alpách. Z hlediska antropologického bylo nezbytné vymezit období, ve kterém Ötzi žil a určit jeho věk. Pomocí radiouhlíkové metody se podařilo určit dobu úmrtí mezi lety 3350-3100 před Kristem. Věk byl stanoven na 40-50 let (Murphy et al. 2003).

Zakonzervování těla v rašeliništi je způsobeno nedostatkem kyslíku, jenž zamezuje působení mikroorganismů a tím i posmrtnému rozkladu. Dále je způsobeno chladem, kyselostí prostředí a žádným mikrobiálním růstem. Známým případem je Tollundský muž, který dostal jméno podle místa nálezů, Tollundského močálu v Dánsku. Grabaulský muž byl nalezen asi dva roky po objevení Tollundského muže, nedaleko

Silkeborgu. K nejznámějším mumiím patří nález Lindowského muže nedaleko Manchesteru u Lindowského jezera.

Existuje více teorií, proč se lidé ocitli v rašeliništích. Mohlo se jednat o nehodu, to by vysvětlovalo nepřítomnost pohřebních předmětů. Na druhou stranu je možné, že právě bažiny sloužily jako pohřebiště pro obyvatele severních oblastí Evropy, např. Skotsko. Další teorie vysvětluje nálezy jako oběti vražd a u některých těl se vyskytly znaky typické pro smrt oběšením. Tyto známky násilí mohou být také považovány za důkazy lidských obětí pro náboženské rituály. Tuto teorii by vysvětlovala pronační pozice, nahota, zlomeniny lebky, žeber nebo končetin (Aufderheide 2003:177-178).

Pro vědu jsou mnohem důležitější mumie přírodní, protože se v orgánech dají najít důkazy o tehdejší světě (například v žaludku Ötziho našli zbytky obilné kaše, což svědčí o zemědělské vyspělosti tehdejší doby). Umělé mumie buď orgány neobsahují, anebo jsou důkazy v nich uchované procesem konzervace zničeny.

2.2.2 Umělé mumie

Nejznámější mumie jsou ty, které byly uměle nabalzamované. Tímto zvykem proslul především Starověký Egypt. Mumifikovalo se také v Číně, Japonsku, na Tenerife, na Sicílii, v mnoha místech Jižní Ameriky, Tibetu, v Evropě i jinde.

Řada kultur vyvinula chemický proces balzamování, aby se tak umělým způsobem dosáhlo stejného výsledku, jakého občas dosahuje příroda. Balzamování je „umělé konzervování lidských i zvířecích mrtvol napuštěním antiseptickými látkami“ (Linhart 2007:53). Nejznámější národ,

který tuto metodu používal byly Egypťané, kteří vyvinuli metodu vysušování pomocí natronu. Natron je přírodní sůl, díky níž je mrtvola pružnější a více se podobá živému člověku, oproti vysoušení v horkém písku. Natron absorbuje vodu, rozpouští tuky v těle a zabíjí hnilobné bakterie, z těchto důvodů se tato sůl jeví jako jedna z ideálních látek vhodných pro umělou mumifikaci. Umělá mumifikace je tedy proces, při kterém se na tělo nanáší látky jako solné roztoky, vosk, živice atd.

Nejproslulejší čínskou mumií je markýza Taj, která byla nalezena v pohřebišti z období dynastie Chan. Též v Evropě se dochovala těla, a to například v katakombách pod katolickým kostelem města Palermo (Itálie). Uchovaná těla byla také nalezena ve Velké Británii, Irsku, Německu, Nizozemí, Švédsku a Dánsku. V Čechách byly nalezeny zachovalé mumie v prostoru pod jezuitským kostelem Neposkvrněného početí Pany Marie a svatého Ignáce v Klatovech. V Brně se pak nachází kapucínská hrobka pod kostelem Nalezení svatého Kříže.

2.2.3 Zvířecí mumie

Mumifikace nepatřila čistě k lidským výsadám. Tento rituál také podstupovali představitelé živočišné říše, z nichž většina podstoupila stejně pečlivý proces balzamování jako lidé. Tímto prosluli zejména staří Egypťané. „Na hromadných rodinných portrétech, jimiž si nechávali vyzdobit stěny hrobek, často vystupují kočky a psi, o něco méně jsou zastoupeny opice nebo husy“ (Tyldesley 2003:65). Nejvíce těchto mumií se našlo v Údolí králů. Například Amenhotep II. zřídil pohřebiště pro svá zvířata nedaleko vlastního příbytku. Bylo zde nalezeno šest opic, tři kachny, ibis a pes, a každé ze zvířat mělo svoji vlastní rakev. Mnoho

archeologických nálezů také dosvědčuje, že některé mumie zvířat byly vydávány za lidské.

„Zvířata, jímž byla dopřána řádná balzamace a pohřební obřad, však většinou nepatřila k běžným domácím mazlíčkům – představovala živoucí ztělesnění určitých božstev“ (Tyldesley 2003:66). Řada božstev byla spojována s určitým zvířetem. Například bohyni mateřství, lásky a opilosti Hathor si lidé představovali jako krávu nebo ženu s kraví hlavou. Božský písař Thovt vystupoval pro změnu jako pavián, nebo jako ibis. Božstvo, které mělo lidské tělo i hlavu, mělo alespoň symbolické zastoupení. Vládce bohů Amon reprezentovala husa nebo beran, jeho manželku Mutu pak slepice. Dosud není přesně známo, kolik takových pohřbů zvířat v Egyptě proběhlo, ale množství důkazů bylo nalezeno například na odkrytém pohřebišti v Hermopolise.

2.2.4 Historie výzkumu mumii

Na počátku zájmu o mumie bylo velké množství takto uchovaných těl zničeno. Zejména v období 12.-17. století, kdy se z mumii vyráběl mumiový prášek, který údajně měl léčebné účinky. Důvěryhodnost prášku však byla znehodnocena podvodnými obchodníky, takže se postupně přestal používat jako léčebný prostředek. První vědecký zájem o mumie je spojen s výpravou císaře Napoleona do Egypta koncem 18. století. Do Evropy pak bylo dovezeno velké množství artefaktů a mumii, přičemž velké množství takto zachovaných těl bylo zničeno při velmi oblíbeném veřejném rozbalování.

Mezi první vědce zabývající se technikou uchování těla můžeme zařadit egyptologa Johna Davidsona, londýnského anatoma Thomase

Pettigrewa či Augusta Bozzi Granvilla. Z antropologického hlediska se mumie studovaly až s rozvojem kranioetrie v 19. století, která se využívala především k rozlišování a určování lidských ras. Například Samuel Morton přiřadil egyptské lebky ke kavkazkému typu (Aufderheide 2003:10). Z českých badatelů, kteří se zabývali též studiem lidských mumii, nelze opomenout Aleše Hrdličku nebo Jana Čermáka.

Na začátku 20. století se rozvíjí technologie, které detailně zkoumají mumifikační techniky. Vytvořili se nové obory jako histologie, paleohistologie, chemická analýza a technicky se zdokonalil i rentgenový přístroj. Význačný přínos v tomto období měla práce neuroanatomy Graftona Elliot Smitha, který se velmi obsáhle zabýval zejména změnami technik mumifikace. Základy paleohistologie a paleopatologie položil Armand Ruffer, který jako první vynalezl technologii vrácení elasticity mumifikované tkáně tzv. rehydrací. Kromě již zmíněných se histologii věnovali též například Samuel George, S. Baglioni a nesmíme opomenout ani českého Evžen Šimandl.

Od poloviny 20. století se aplikují jen neinvazivní metody, tedy metody, které by měli zajistit získání cenných informací bez nutnosti porušení celistvosti a eventuálního poškození mumifikovaných pozůstatků. K původně používanému rentgenovému vyšetření se počátkem 70. let přidalo vyšetření výpočetní tomografií a později magnetickou rezonancí, používá se též endoskopické vyšetření. Po vzniku nezávislé egyptské republiky v roce 1952 bylo zákonem zakázáno vyvážet mumie mimo území Egypta, výzkumy se proto začaly provádět zejména v rámci muzejních sbírek. Kromě umělých mumií se také začala věnovat pozornost přirozeně mumifikovaným tělům. Známým případem je tzv. ledový muž Ötzi, na jehož výzkumu se podílela celá řada světových vědců.

2.2.5 Mumie z moderní doby

Mumie však nepochází jen z dob dávno minulých, ale i z doby poměrně nedávné. Například revolucionář Vladimír Iljič Lenin byl po své smrti nabalzamován a jeho tělo je vystaveno v Moskvě - Sovětský Svaz (dnešní Rusko). Mezi státníky, kteří byli mumifikováni patří i bývalý československý prezident Klement Gottwald, svého času byl vystavován na hoře Vítkov v Praze. Další světově známou osobností, která byla mumifikována byla manželka prezidenta Argentiny Eva Perónová.

Proslulost doktora Pettigrewa a obrovský zájem o jeho veřejná odhalení staroegyptských mumií přiměla výstředního vévodu z Hamiltonu k neobvyklé žádosti. Jeho milost si přála, aby ji Pettigrew po smrti nabalzamoval egyptským způsobem. Pochovali jej v obinadlech do sarkofágu, přičemž úlohu kněze předčitatele se ujal sám doktor Pettigrew. Jeremy Bentham, zakladatel utilitarismu, sepsal v poslední vůli instrukce jak se má po jeho smrti naložit s tělem. Roku 1830 byl vypreparován, oblečen a posazen na židli. Hlava J.Benthama je však vosková, protože podmínky, které žádal pro uchování své hlavy, byly příliš náročné. Dnes je vystaven v University College London.

V roce 1975 představila společnost jménem *Summum* formu moderní mumifikace, která kombinuje moderní metody se znalostmi Starověkého Egypta. Naproti Egypťanům, kteří používali proces dehydratace, tato společnost používá chemický proces, který udržuje přirozený tělesný vzhled. Mrtvé tělo se ponoří do nádrže se specifickou tekutinou, kde zůstane bez přístupu vzduchu několik měsíců. Tento proces chrání tělo a co je nejpozoruhodnější, neporušuje vazby DNA. Zachováním vazby DNA se otevírá možnost výzkumu a klonování lidí v budoucnosti. Současná společnost takto uchovávala hlavně zvířata

k vědeckým účelům a došlo i k pokusům takto uchovat lidské bytosti, to však vedlo k velmi vážným etickým sporům.

Snad nejkontroverzněji zasáhla do dějin mumíí výstava s názvem *Bodies*. Jedná se o výstavu pravých lidských těl a orgánů, které jsou stabilizovány a ošetřeny speciální konzervační metodou nazývanou Polymerázová ochrana (plastinace, plastination). Tuto metodu vynalezl Gunther von Hagens v roce 1978. Proces se skládá z balzamování lidských těl, z jehož částí je odstraněna nejprve voda pomocí acetonu, poté se ponoří do koupele silikonu nebo polymerázy a nakonec pomocí vakuové techniky je tělo impregnováno. Tím se dosáhne naprosto jedinečných výsledků ve fixaci tkání, až na molekulární úrovni. Vzorek je doteku odolný, nezapáchá, nerozkládá se a zachovává mikroskopické vlastnosti originálního vzorku.

3 SVĚTOVÁ NÁBOŽENSTVÍ

3.1 Křesťanství

Slovo křesťanství vzniklo z řeckého pojmu *christos*, což znamená pomazaný nebo posvěcený (hebrejsky *mešiah*). Křesťanství vzniklo v Palestině v prvním století našeho letopočtu jako reakce na působení a smrt Jana Křtitele a především Ježíše Nazaretského. Křesťanství nepopírá svoji návaznost na judaismus (je označováno jako hereze judaismu nebo judaistická sekta), ale oproti němu je milosrdnější (například rozdílný pohled na pomstu).

Křesťanství patří mezi monoteistická náboženství (i přes víru v Trojici Boží). Ke konečné spáse vede především víra, která je důležitější než striktní dodržování zákonů a pravidel. Základním posvátným textem je pro křesťany bible, která obsahuje Starý zákon a Nový zákon. Ranou fází křesťanství představují první tři staletí n. l., pak se postupně křesťanství stává státním náboženstvím římského impéria.

Většina mumií, které souvisejí s křesťanským náboženstvím, se našla především na území dnešní Itálie a České republiky. V katakombách pod katolickým kostelem města Palermo bylo nalezeno asi 6 000 uchovaných těl, které nabalzamovaly tamní mniši z řádu kapucínů. Nejstarší tělo zbavili tekutin, vysušili na slunci a omyly vinným octem. Poté ho zabalili do slámy a vonných bylin a oblékli. Jejich technika se postupem času zlepšovala a asi v 19. století vyvinuly způsob, který spočíval v napuštění pokožky magnéziovým mlékem (kůže se více podobala skutečné). Obyvatelé tohoto města však mumie nepovažovali za nic výjimečného a často své předky navštěvovali.

Mumie byly také nalezeny na území České republiky. V prostoru pod jezuitským kostelem Neposkvrněného početí Panny Marie a svatého Ignáce v Klatovech byla ukládána těla řádových bratří a šlechtických přívrženců řádu. První uvedený pohřeb se zde konal v roce 1674 a poslední v roce 1784. Způsob mumifikace, který jezuité používali, je zřejmě světovou raritou. Těla byla pokládána na chmelovou podložku, která působila antisepticky. Zde byla ovívána suchým vzduchem, který do kobky proudil důmyslným systémem větracích kanálů v dutých sloupech v lodi kostela. Ovšem větrací systém byl narušen při přestavbě kostela v roce 1937. Proto se většina těl rozpadla a musela být pohřbena na místním hřbitově. Ty, které odolaly jsou dnes vystaveny v rakvích se skleněným víkem.

V Brně je místem uložení mumii krypta kostela Nalezení sv. Kříže na Dominikánském náměstí. Tento kostel patří kapucínskému řádu a podle jejich pravidel pohřbívali do krypt vybudovaných pod hlavním oltářem. Mniši zde pohřbení byli na znamení řeholní chudoby oblečeni pouze do řádového roucha, bez odznaků své hodnosti. Byli položeni na zem, s pažemi překříženými na hrudi, pod hlavou měli dvě cihly. Podle záznamů zde bylo pochováno asi 150 příslušníků řádu, zachovalo se jich dnes jen 24. Na přirozené mumifikaci se zde podílely nejen větrací otvory, ale také vhodné geologické podloží (Rubinková 1999:76-78). Vůbec nejstarší dochovaná mumie v tomto klášteře je Jakub Kuneš z Rosenthalu, který zemřel v roce 1658 (Horký 1985: 5-9).

V kryptě kostela sv. Prokopa ve Vamberku se našlo asi 50 přirozeně vytvořených mumii, jejichž stáří se datuje na 17.-18.století. V polovině 80.let minulého století probíhaly v blízkosti kostela výkopové práce, které porušily kanalizaci a do krypty začalo zatékat. Některé z mumii byly poškozeny vlhkostí a plísní, proto bylo nutné jim nalézt nové útočiště. V roce 2000 bylo 34 zachovalých mumii převezeno do Broumovského klášteře, kde zůstanou po dobu oprav vambereckého

kostela. Mezi mumii můžeme nalézt tělo Magdalény Grambové, která prý do Vamberku přivezla paličkování.

Jméno	Rok úmrtí	Místo nálezu
<i>Silvestro da Gubio</i>	1599	Palermo, Itálie
<i>Bratr Riccardo</i>	1871	Palermo, Itálie
<i>Jan Jahoda</i>	1676	Klatovy, Česká republika
<i>Antonín Weisch</i>	1783	Klatovy, Česká republika
<i>Jan Kuneš z Rosenthalu</i>	1658	Brno, Česká republika
<i>František de Trenk</i>	1749	Brno, Česká republika
<i>Magdaléna Grambová</i>	1671	Vamberk, Česká republika

Tabulka č. 1: Mumifikovaná těla na území s křesťanským náboženstvím

Tabulka č. 1 nám ukazuje, že mumie nalezené na území dnešní Itálie a České republiky nepochází z doby dávno minulé, jako například proslulá uchovaná těla v Egyptě. Většina mumií nejsou starší pětiset let, a proto se domnívám, že uchování těla v souvislosti s křesťanstvím nenese důležitou roli z hlediska náboženství. Pro toto mé tvrzení může také svědčit počet nalezených mumifikovaných těl, která jsou omezena pouze na určité malé oblasti.

Smrt křesťané vidí jako přechod do jiného života - a záleží na dalších okolnostech, "kam". Věří, že jim Ježíš slíbil věčný život, život v plnosti - tzn. ten, kdo je s ním duchovně spojen, může doufat ve věčný život. Zároveň ale neexistuje člověk, o kterém by církev řekla, že "patří do pekla" - to záleží na Bohu a na jeho rozhodnutí, co s ním chce mít společného. Křesťané věří, že Ježíš zemřel na kříži, třetího dne byl vzkříšen, poté se po 40 dní ukazoval některým ze svých stoupenců a nakonec i se svým tělem vstoupil na nebe. Podle mého názoru vyhlídka

vzkříšení a dále věčného života by mohla být jedním z faktorů, které ovlivňovali důvody k uchování těla v komunitě vyznávající křesťanství. Možná vidina, že stejně jako Ježíš tak i obyčejný věřící člověk má možnost vzkříšení a stoupení i s tělem na nebe, je dalším faktorem k mumifikaci.

3.2 Buddhismus a hinduismus

Buddhismus vznikl v Indii a má společné kořeny s hinduismem ve védách a především v upanišadách, které byly zdrojem inspirace pro všechny indické filosofy. Na rozdíl od hinduistů neuznávají buddhisté posvátnost a neomylnost védských spisů. Zakladatelem buddhismu byl Siddhártha Gautama (563 – 483 př.n.l.), nazvaný později Buddha. Pocházel z vrstvy kšatrijů a byl synem panovníka malého království na úpatí Himalájí.

Jeho učení hlásá, že lidský život je vždy naplněn utrpením a nespokojením. Příčinou tohoto trápení je lidská touha a žádostivost, která vrhá člověka do nekonečného koloběhu životů, které mu ale přinášejí jen nové a nové strádání. Aby se člověk vymanil, musí se své žádostivosti zbavit a dosáhne stavu vysvobození čili nirvány. V podstatě můžeme říct, že nirvána znamená nebytí, tedy konec existence. To je jeden ze základních rozdílů, který odlišuje buddhismus od západních náboženství – spása člověka neznamená dokonalý a šťastný život v ráji, ale naopak úplné vyhasnutí života. Aby toho člověk dosáhl, musí kráčet po tzv. Vznešené osmidílné stezce, která popisuje osm základních oblastí správného jednání a myšlení. Buddha se přitom ale neodvolával na existenci a autoritu jakéhokoli boha, a proto bývá buddhismus označován jako ateistické náboženství.

Už během svého života založil Buddha mnišské řády – sanghy - a to, jak mužské, tak ženské. Odmítl kastovní systém a prosazoval rovnost všech lidí. Nejprve se k buddhismu hlásili pouze chudí lidé, ale brzy se začali hlásit i bohatí – ve 3. století př.n.l. císař Ašóka, který sjednotil téměř celou Indii, začal buddhismus podporovat a propagovat. Na jeho příkaz se sešel veliký koncil mnichů, který se dohodl na závazné podobě buddhistické nauky – tzv. Pálijský kánon.

Buddhismus se stal na dlouhou dobu převládajícím učením v Indii a brzy zahájil svou expanzi do okolních zemí. V té době se rozštěpil na dva směry: hínajánu a mahájánu. Přívrženci první zmiňované považují Buddhu za geniálního učitele, který byl však pouze osvíceným člověkem a nikoli bohem. Naopak stoupenci mahájány povýšili Buddhu na nadlidskou kosmickou bytost, a začali ho uctívat jako božstvo. Tak se mahájána proměnila ve skutečné náboženství s církevní organizací, bohoslužbami a modlitbami.

Jednou z forem buddhismu je tzv. tibetský buddhismus. V Tibetu má náboženství a duchovno velmi významné postavení a prostupuje napříč celou tibetskou kulturou. Starodávnou náboženskou tradicí je bön, který začal později ustupovat buddhismu. Přesto se bön zachoval až do dnešní doby hlavně mezi tibetským obyvatelstvem čamdovské oblasti. Brzy po příchodu buddhismu vznikla specifická forma vadžrjánového buddhismu nazývaného jako tibetský buddhismus.

Vyvinuly se zde čtyři hlavní tradice: Gelug(pa) – škola žlutých čepic, Kagjü(pa), Ňingma(pa) – škola červených čepic, Sakja(pa) – škola šedé země. Buddhisté nevěří na existenci věčné duše a podle nich neexistuje žádné já. Existují pouze pomíjivé a neosobní tělesné a mentální fenomény. Takže není nic, co by přecházelo z jednoho života do druhého, a proto také nepoužívají pojmy jako reinkarnace a převtělení. Různé buddhistické školy se ve svých názorech na průběh reinkarnace liší.

Tibetský buddhismus trvá na existenci přechodového stavu bardó, který může trvat až 49 dní.

Tibeťané provádějí čtyři základní způsoby nakládání s mrtvým tělem. „Ty odpovídají tradičním představám o čtyřech prvcích coby elementárních složkách veškerých jevů vnějšího a vnitřního (člověkova) světa“ (Malina 2003:24). Spálení ohněm (spojeno s nedostatkem dřeva) odpovídá prvku me (oheň), pohřbení do země (problém kamenité, zmrzlé půdy) prvku sa (země), do vody (spojeno s pověřčivou nechutí lovit a požívat ryby) prvku čhu (voda) a do větru či vzduchu (problém s náročnou přepravou na vyhrazené místo), tj. „rozsekání nebožtíkova těla a ponechání jeho pozůstatků na vyhrazeném pohřebišti na pospas ptactvu a dravé zvěři“ (Malina 2003:24), prvku lung (vítr).

Nejběžnějším způsobem je pohřbívání do vzduchu. „Pouliční psi zastávají prostě úlohu hřbitova chudých. Osoby vznešené si potrpí na určitou formu: existují kláštery, kde chovají posvátní psi, těmi se nechávají pohřbívati bohatí Tibeťané“ (Malina 2003:34). Dalším méně běžným způsobem nakládání s tělem je mumifikování. „Mumifikování jako pátý způsob nakládání s mrtvolou je pozdějšího data a bylo praktikováno pouze u dalajlamů, pančhenlamů a některých jiných vysokých hodnostářů tibetské buddhistické církve“ (Malina 2003:39).

Jejich procedura trvá poměrně dlouho a má několik fází. Mrtvola se nejdříve umístí do větší nádoby, jejíž dno se pokryje hedvábnou látkou. Nahé tělo se do nádoby posadí tak, aby se nedotýkala stěn. Poté ji až po temeno hlavy zasypou solí a ústy nalijí rtuť kvůli vnitřní očištění. Přibližně po jednou roce tělo vyndají a omotají hedvábnou tkaninou a sice tak, že každý z údů se bandážuje zvlášť, „rozumí se jimi pět hlavních údů [jänlag-nga], totiž ruce, nohy, hlava, jakož i dvacet menších údů [ňinglag], totiž nos, uši, brada a prsty na ruce a nohou“ (Malina 2003:40). Poté ho pokryjí hrnčířskou hlínou smíchanou s drahými kameny a vonnými travami

a ruce upraví do požadované polohy. Nejposvátnějším úkonem je tzv. otevření zraku (namalování očí na obličejovou masku). Nakonec tělo vzpřímeně posadí na trůn, tvář překryjí zlatou maskou a ozdobí ho růžencem.

Podobně jako v Tibetu se i v Japonsku zabývali mumifikací buddhističtí kněží jako tradičnímu řemeslu. Tito mniši „podstoupili sebemumifikaci postupným snižováním příjmu potravy a vody. Ačkoliv po smrti byly tyto mumie podrobeny různým dodatečným vysušovacím procesům, nedošlo obvykle k odstranění jejich vnitřních orgánů, ani nebyly upraveny složitými balzamovacími technikami, jaké byly běžné v jiných částech světa.“ (Bahn 1997:198). Mrtvé tělo kněze se vysušilo v kouři velkých svící a bylo umístěno do chrámu, kde bylo uctíváno jako socha. Tito kněží poté byli nazýváni Nikušin-bucu, což znamená ztělesněný Bůh.

V Japonsku se však neuchovávali jen kněží, ale nejznámějšími mumii jsou panovníci rodu Fudžiwara, které můžeme najít v paláci Kondžikidó v Hitaizumi. Je pravděpodobně, ačkoliv nejsou žádné přímé důkazy, že těla čtyř fudžiwarských vůdců byla podrobena jakémusi druhu záměrného balzamovacího procesu.

Jméno	Rok úmrtí	Místo nálezů
<i>10. pančenlama</i>	1989	Šikatse, Tibet
<i>Hidehira</i>	1187	Hiraizumi, Japonsko
<i>Jasuhira</i>	1189	Hiraizumi, Japonsko
<i>lama ze Šangu</i>	1958	klášter Daggjam, Nepál

Tabulka č. 2: Mumifikovaná těla na území s buddhistickým náboženstvím

V buddhismu se používá výrazu znovuzrokování, jelikož takový termín nevyvolává představu, že se musí něco (např. duše) převtělovat z jednoho těla do druhého. Buddhismus učí o ne-já, neboli že znovuzrokování je proud neustále vznikajícího a zanikajícího já, a proto nelze říci, že by jedno a to samé já přecházelo z jednoho života do druhého. Jinak věří buddhisté pouze v nirvánu a reinkarnace je proto doménou spíše hinduistickou. Proto bych mohla za důvod mumifikace v zemích s buddhistickou vírou nepovažovat náboženství. Jelikož byly uchováváni pouze příslušníci vysokého postavení, domnívám se, že hlavním důvodem k mumifikaci těl bylo pouhé zachování tělesné schránky jako výraz úcty. Ovšem u tibetského buddhismu bych také mohla spojit mumifikaci s přechodovým stavem bardó.

Absence nálezu mumifikovaných zemřelých v zemích s hinduistickým náboženstvím se dá vysvětlit podstatou tohoto náboženství. Základním rysem tohoto náboženství je sice víra v reinkarnaci (převtělení) v závislosti na karmě (koncept, podle kterého je lidský život pouze článek v řetězci životů a štěstí v životě závisí na skutcích vykonaných v životě předešlém a současném), ale hlavním cílem každého hinduisty je dosažení stavu *mokšá* – vysvobození z cyklu reinkarnace spojením duchovní podstaty člověka s duchovní podstatou světa. Ženy však *mokšá* nikdy dosáhnout nemohou a musí doufat v převtělení v muže. Proto podle mého názoru ve společnostech s hinduistickým náboženstvím postrádáme jakoukoliv snahu o uchování mrtvého těla.

3.3 Taoismus

Vytvoření ideového základu taoismu je připisováno čínskému filozofovi jménem Lao-c', který žil za éry císařské dynastie Čou, v době kolem roku 580 př. n. l. jako úředník královské knihovny.

Taoismus je jedním z nejpřísnějších a současně nejzemitějších náboženství. První taoisté se domnívali, že míru lze dosáhnout jedině tím, že se vzdáme materiálních ambicí a místo toho se budeme snažit pozorovat vnitřní a vnější svět a chápat je. Taoistická etika byla individualistická a demokratická, založená na návratu k malým autonomním obcím svobodných jedinců, o nichž taoisté věřili, že existovali v dřívějších dobách. Svár považovali za důsledek neschopnosti jednat v souladu s pravou přirozeností reality, s tao.

Taoismus zdůrazňuje vnímavý, pasivní a pozorující aspekt lidské přirozenosti. V čínské filozofii je to jin, čili ženská síla. Raní taoisté odmítali rozlišování mezi „vyšším“ a „nižším“ v lidském a zvířecím světě, místo toho pozorovali a hledali ve všem základní jednotu a harmonii.

Jméno	Rok úmrtí	Místo nálezů
<i>markýza Taj</i>	145 - 178 př.n.l.	Čchang-ša, Čína

Tabulka č. 3: Mumifikovaná těla na území s taoistickým náboženstvím

Nejproslulejší čínskou mumii je pravděpodobně markýza Taj, která byla nalezena při výstavbě leteckého úkrytu poblíž města Čchang-ša. Toto tělo bylo nabalzamované impregnací v lázni ze solí rtuti. Těla, která byla

nalezena v ruinách města Loulanu byla potřena jakousi žlutou hmotou, kterou vědci doposud neidentifikovali, a která zřejmě působila konzervačními účinky. „Taoisté věří, že ve chvíli smrti se šen neboli duše oddělí od těla, ale zůstane poblíž, dokud není tělo pohřbeno. Část duše ovládající vášně, žal a další silná citová hnutí je pohřbena společně s tělem. Zůstane jen čistá duchovní esence, která spěje k poklidnému odpočinku nebo ji čeká trest bohů za hříchy spáchané na zemi“ (Hartzová 1996:88).

Také zde existuje obřad, který taoisté nazývají kult předků. Jednoduchý obřad sestává ze zapalování obětních tyčinek, úlitby u rodinného oltáře a modliteb. Složitější obřady předků vyžadují, aby byl domácí oltář zvláštním způsobem upraven. Dosud je nejasné, za jakým účelem uchovávali těla, ale podle mého názoru to souvisí právě s kultem předků.

4 NÁBOŽENSTVÍ STAROVĚKÝCH NÁRODŮ

4.1 Egyptské náboženství

Náboženství Egyptanů bylo velmi složité a zahrnovalo velké množství bohů, kteří měli stejnou nebo obdobnou funkci. Zvláštností je přísné rozdělení božího světa a světa lidí, kde jediným prostředníkem je egyptský král, který byl žijícím bohem. Pro tuto víru byla významným prvkem smrt. Za podmínku posmrtného života považovali uchování těla. „Víme, jak důležitý byl úkol zachovat mrtvého mumifikací, celý arzenál předmětů a úkonů, jako např. hrob s falešným vchodem, sochy a figurky dvojníka (ka), v nichž se ukrývá duch, hlava ve které se může usadit duch díky obřadu oživování nebo „otvírání úst“, obětiny potravin a nábytku, sošky služebníků a vojáků atd. Mocné kletby udržovaly v uctivé vzdálenosti vykradače hrobů“ (Eliade 1993:68).

Opravdový pohřeb, který obsahoval mumifikaci a důstojný hrob, si mohla dovolit pouze hrstka lidí. Složitý systém mumifikace a honosných hrobů se vyvinul patrně někdy ve 4. dynastii. Tento druh pohřbu se opíral o mytologii spojenou s Usirovým kultem. Usir je v pozdní rozvíte době svého kultu bohem plodnosti, úrody a současně bohem zemřelých, vzkříšeným vítězem na smrti a králem podsvětní říše, kde mohou zemřelý žít věčný život.

O tom, zda dotyčná osoba půjde do Říše mrtvých rozhodoval tzv. Usirův soud. Na jednu stranu vah se položilo srdce a druhou stranu pírko a podle naklonění ručičky vah se rozhodlo o dalším osudu duše. V opačném případě srdce pozřela Amemait (požíračka), démon s hlavou krokodýla, tělem lva a zadním částí těla hrocha. To pro dotyčného znamenalo definitivní smrt a žádný posmrtný život. V hrobkách se také

našly Usírovy figury vycpané zrním, které byly symbolem a zároveň nástrojem zmrtvýchvstání.

Jméno	rok úmrtí	místo nálezů
<i>Tutanchamón</i>	1323 př.n.l.	Údolí králů, Egypt
<i>Amenhotep III.</i>	1350 př.n.l.	Údolí králů, Egypt
<i>Ramese II.</i>	1213 př.n.l.	Údolí králů, Egypt
<i>Thutmose II.</i>	1479 př.n.l.	Údolí králů, Egypt

Tabulka č. 4: Mumifikovaná těla na území s egyptským náboženstvím

Nejstarší známé egyptské mumie pocházejí z doby kolem roku 3200 př. n. l.. Tehdy ještě nebyl uplatňován složitý postup balzamování a mumie vznikaly víceméně přirozenou cestou. Mrtvého člověka většinou pohřbili pozůstalí a kněží do mělkého písečného hrobu, obvykle ve skrčené poloze, s hlavou na jih a tváří obrácenou na západ. Spolu s mrtvým se pohřbívaly také předměty a nádoby s jídlem a pitím, což naznačuje existenci víry v posmrtný život. Z tohoto období sice nepocházejí žádné písemné záznamy, ale náboženské představy byly zřejmě podobné těm z pozdějších let.

Horký písek tělo po pohřbení vysušil a konzervoval. Jedna z nejznámějších mumií vzniklých tímto způsobem se nazývá Zrzek a je uložena v Britském muzeu. Později Egypťané pohřbívali v jednoduchých rákosových koších a dřevěných hrobkách. Počínaje první dynastií se Egypťané pokoušeli těla svých zemřelých uchovávat uměle, aby mohly jejich duše vstoupit do posmrtného života. Zkušeností získávali mimo jiné mumifikací posvátných zvířat: ibisů, sokolů, krokodýlů a koček.

Později se vyvinul složitý balzamovací proces, kdy se nejprve vyndali důležité orgány, které se rozkládají nejrychleji (nechalo se jen srdce). Poté tělo omyli pohankovým vínem a aromatickými látkami a obalili solí. „Aby pokožka nepraskala, potřeli ji směsí cedrového oleje, vosku, natronu a arabské gumy“ (Putman 1995:14). Poté tělo vycpali kusy látky, pískem, pilinami pro reálnější vzhled a nakonec bylo tělo omotáno vrstvami plátěné bandáže. „Vnitřnosti se balzamovaly samostatně. Kolem roku 2 000 př.n.l. se po balzamování vkládaly do nádob, jimž se říkalo kanopy. Tato malá pouzdra měla buď hlavy Bohů nebo zemřelých. Kolem roku 1 000 př.n.l. se začaly zabalené orgány vkládat zpět do mumii“ (Putman 1995:14). Tělo bylo poté uloženo do rakve, která sloužila jako obydlí pro duši zemřelého.

Smrt byla vlastně významným prvkem egyptského náboženství i mytologie. Se smrtí byla spojena i řada komplikovaných rituálů, z nichž převážná část byla spojena s mumifikací těla. Za podmínku posmrtného života Egypťané považovali uchování těla. Souvislost náboženství a mumifikace můžeme nejvíce vidět právě v Egyptě a v egyptském náboženství.

4.2 Náboženství Starověkého Řecka

Řecká mytologie sestává z mýtů legend starých Řeků, pojednávajících o bozích a hrdinech, povaze světa či vzniku a významu řeckého kultura rituálů, které jsou součástí náboženství starověkého Řecka. Snaží se vysvětlit původ světa a podrobně líčí životy a dobrodružství široké škály bohů, bohyň, hrdinů, hrdinek a jiných mytologických stvoření. Vedle bohů žijících na Olympu existovala božstva nebeská, božstva mořská a podsvětní. Vedle obecně známých božstev

existují i skupinky bohů omezené na určité teritorium. „Je jich velmi mnoho, mohou měnit svůj počet a vzhled a mají těžko vysvětlitelný původ jmen, proto je jejich původ kladen do hluboké minulosti. Některé skupinky bohů stabilně vykonávaly různé řemeslné práce“ (Hošek 2004:153).

Řekové si osvojili egyptský obyčej mumifikovat své mrtvé. Balení mrtvých věnovali velkou pozornost a na bandážích vytvářeli složité geometrické tvary, avšak pod plátnem jsou těla zpravidla špatně nabalzamovaná. Namísto pohřbívání do velkolepých hrobů, pohřbívali Řekové do volné země. Často používali společné hroby, kde bylo pohřbeno až několik generací.

Řeckým bohem podsvětí byl Hádes. Cesty do podsvětí zpravidla vedly temnými propastmi tzv. údolí stínů a u vchodu hlídal tříhlavý pes Kerberos. Od brány vedla cesty k vodám Acherontu (jedna z pěti řek v podsvětí – Styx, řeka nenávisti, Acherón, řeka nářku, Kókytos, řeka zármutku, Pyriflegethón, ohnivá řeka a Léthé, jejíž vody dávají zapomenout na vše pozemské), kde mrtvé převážel za peníze stařec Charón. Proto v Řecku existoval obyčej dávat mrtvým pod jazyk zlatou minci, aby měli na převoz. Poté zemřelý putoval před Hádův trůn, kde seděli soudci zemřelých. Zde se rozhodovalo o osudu duše.

Stejně tak, jako v egyptském náboženství je zřejmá analogie s mumifikací, tak i v Řecku můžeme nalézt významnou spojitost s jejich náboženstvím. Podle mého názoru Řekové uchovávali těla z toho důvodu, aby mohli absolvovat cestu až před Hádův trůn.

4.3 Náboženství Inků a Mayů

Incká říše byl státní útvar v Jižní Americe na území dnešních států Kolumbie, Ekvádoru, Peru, Bolívie, Chile a Argentiny. Zanikl pod náporom španělských dobyvatelů, vedených conquistadorem Franciskem Pizarrem. Území mayské civilizace (cca 2500 př. n. l. – 1520/1697 n. l.) a zároveň území osídlené početnými mayskými národy se rozprostíralo na celém poloostrově Yucatán a protilehlém území až po Tichý oceán, tedy přesněji v celé dnešní Guatemale, celém dnešním Belize, severozápadním Hondurasu, v mexických státech Yucatán, Quintana Roo, Campeche, Chiapas a na východě mexického státu Tabasco.

Prvním náboženstvím Mayů a Inků bylo pravděpodobně uctívání přírody. Později vzniklo kněžstvo, jehož úkolem bylo tlumočit lidu vůli božstev. Další fáze je poté charakteristická vznikem samostatných božstev, růstem počtu kněží, obohacením rituálů a vznikem složitějších svatyně. Nejdůležitější postavou inckého náboženství byl sám Inka. Inčtí panovníci byli sami považováni za syny boha slunce. Všichni tedy věřili, že mají božský původ. Následník trůnu mohl pocházet jen z čisté linie, a proto to býval nejstarší syn sourozenců - tedy jeho otec a matka byli bratr a sestra.

Stejně jako náboženství ve Starém Řecku a Egyptě, je i náboženství Mayů a Inků polyteistické. Nejdůležitějším bohem v mayském systému je Itzamna (stvořitel), jeho manželka Ix Chel (bohyně Měsíce) a bohem smrti je Hum Cimil. V Inckém systému je nejdůležitější Inti (bůh Slunce) a Virakoči (bůh stvořitel).

Většina mumií v této oblasti se uchovaly přirozeným způsobem. Umělým mumiím nejdříve odstranili vnitřnosti, vzniklou dutinu vycpali tkaninou (pomáhala vysát tekutiny) a tělo vysušili v dýmu. Poté ho potřeli

oleji, smolou a bylinami. Vzniklou mumii naaranžovali do polohy v sedu s koleny přitaženými k hrudi a dlaněmi položenými přes obličej. „Inkové, kteří před příchodem Evropanů v roce 1532 vládli většině andské oblasti, věřili, že se jejich mrtví králové stali Bohy. Doufali, že uctíváním mumii přivedou královu duši k životu“ (Putman 1995:52). Mumie, o kterou pečovalo služebnictvo, byla posazena na trůn kam přinášeli jídlo a oblečení. Při důležitých náboženských slavnostech mumii nesli ulicemi hlavního města incké říše jako důkaz úcty.

Na jižním pobřeží Peru byla těla po vysušení zabalena do mnoha vrstev látky a uloženi do přírodních teras, které se nazývají kaverny. „Vzhledem k tomu, že na zemi nebo těsně pod povrchem se často našly četné pozůstatky narušených mumii, je možné, že komory bývaly pravidelně vyklízeny, aby do nich mohli být pohřbívány mumie nové“ (Bahn 1997:78). U mnoha lebek z této oblasti byly nalezeny známky chirurgické operace, tzv. trepanace, kdy jsou do lebky vyvrtány otvory. Téhož zákroku byl pravděpodobně prováděn při léčbě bolesti hlavy, zlomenin lebky a některých duševních chorob. Nejznámější nálezy pocházejí ze hřbitovů nekropole Wari Kayan (leží mezi Cerro Colorado a Arena Blanca).

Tímto způsobem mumifikovali i Mayové. Stejně jako Inkové věřili, že po smrti se mrtví navrátí do lidského těla přes tři fáze. Nejprve se zesnulý postupně vrací do stavu stále vyššího vědomí. „Tato fáze, která končí před získáním očištěného stavu, se celá odehrává „v podměsíčním světě“ a časový plán je ovlivňován nebeskými a zemskými mocnostmi“ (Arnold 2003:58). Ve druhé fázi tedy získá očištění a vstupuje do limbu (předpekli, podsvětí). Ztrácí lidskou podobu, která duchovně nesla jeho „oko“ a to získá novou schránku, duši. Ve třetí fázi je tato duše zbavena bývalé schránky a vložena do lůna ženy. Toto je podobné také v buddhistickém učení o reinkarnaci, že „lidská bytost se může zrodit jen souhrnem přičinění těla a vložení „duše“ do zárodku. Tato duše je na rozdíl od duše křesťanské pouhou mutací zesnulého“ (Arnold 2003:59).

Nejstarší mumie světa byla nalezena v poušti Atacama na místě zvaném Chinchorro Beach, podle které se tyto mumie jmenují. Zde byly odděleny končetiny a hlava od trupu a zbaveny kůže. Z tělní dutiny byly vyjmuty orgány a dutina vysušena horkými uhlíky. Z končetin vyjmuli kosti, které očistili a vysušili. Jakmile byly všechny části odděleny a upraveny, sestavili tělo opět dohromady. Ke kostem, které vrátili zpět na své místo, přivázali tyčky, které tělo vyztužily. Dutinu vyplnili trávou a popelem. Takto sestavené tělo natřeli pastou z popela, vytvarovali do přirozené podoby a pokryli kůží, kterou na začátku odstranili. Na tvář domalovali rysy obličeje a tělo oblékli.

„Nikdy se už nedozvíme, jaký účel tím sledovali, víme však, že některé mumie byly namalovány a opakovaně přemalovány. Možná byly vynášeny ven a vystavovány při důležitých rituálech. Vzhledem ke svému zpevnění byly možná schopné stát ve vzpřímené poloze“ (Bahn 1997:181). Většina mumifikovaných těl z této oblasti byly novorozeňata a děti, dospělí byly výjimkou.

Stejně jako v Egyptě pocházeli mumifikovaní lidé z vyšší sociální vrstvy a nárok na uchování se dědil. Používali jakési márnice, kam se tělo uložilo a chránilo. Existence tohoto místa vychází z jejich víry. Aby mohla duše zesnulého vstoupit do posmrtného života a připojit se ke svým předkům, muselo být jeho tělo zesnulý fyzicky nedotčeno (kromě procesu mumifikace). O něco později kolem roku 2000 před Kristem stavěly k uložení těl tzv. mauzolea, která měla stejnou funkci jako márnice (Moseley 2001:101).

Podle zjištěným informací jsem usoudila, že národy vyznávající mayské nebo incké náboženství, uchovávali své mrtvé z úcty k předkům. V Mayské mytologii bychom mohli vidět určitý společný znak s egyptským náboženství, kde mumifikace hraje velmi důležitou roli. V říší střední Ameriky existuje Hum Cimil, kterého bychom mohli srovnat s Usirem

v Egyptě. Avšak podle mého názoru nehraje mayský bůh smrti takovou roli v jejich náboženství jako Usir. Proto se tedy domnívám, že v této oblasti nemůžeme zcela jasně spojit uchování těla s náboženstvím.

4.4 Náboženství Germánů

Podle germánské mytologie existují tři úrovně – duch, duše a příroda, totiž nesmrtelnost, smrt a zánik světa. Také existuje hmotný svět, který nazývají Midgard, kde žijí lidé. Sousední úroveň bytí, Hel, obývají duševní bytosti: obři, trpaslíci, duše zemřelých a vznešení.

Další úroveň nazývají Ásgard, která se nachází nad oběma předešlými a představuje říši božských zákonů. V její nejvyšší oblasti Gimlé „vzniká po periodicky se dostavujícím zániku těchto tří světů nový tříúrovňový kosmos“ (Hogler 2003:15). Podle jejich mytologie Midgard představuje přírodu a tělo, Hel duši, myšlení a cítění a Ásgard ducha a všejednotu.

„Sousední duševní úroveň bytí je základem hmoty, říše energie, ovšemže energie duševní. Sem přicházíme po smrti, tady potkáváme vznešené, obrovité bytosti a ten, kdo se dokáže zbavit duševního balastu, má otevřenou cestu do duchovních niv Ásgardu“ (Hogler 2003:15). Podle těchto tří úrovní také rozlišují tři základní látkové formy: materiální (Midgard), polomateriální (Hel) a nemateriální (Ásgard). „Zpola hmotná říše Hel odpovídá naší duši, tomu, co z nás zůstává po smrti, přesněji řečeno našim pocitům a myšlenkám, která v této souvislosti musíme chápat jako zpola hmotné či plazmatické.“

Třetí úroveň bytí, Ásgard, je říše ryze nadindividuálního, univerzálního vědomí“ (Hogler 2003:24). O prostřední úrovni se nezmiňuje a je nejméně jasná a nejhůře pochopitelná. Všechny úrovně jsou

pochopitelně od sebe odděleny. „Ásgard od Helu odděluje Ásgrind (Grind = val) a Ásgatter (Gatter = plot, brána). Kromě toho se mezi Ásgardem a Helem rozprostírá tzv. Temný les (Dunkelwald). Hel od Ásgardu i Midgardu odděluje Helgrind a Helgatter. A mezi Helem a Midgardem se nalézají tzv. Železný les (Erzwald). Midgard od Helu odděluje Midgardwald vybudovaný kdysi na obočí zavražděného praboha Ymiho, jenž se tak stal prazákadem hmoty“ (Hogler 2003:25). V nejvyšší oblasti Ásgardu také existuje Valhala. V tomto honosném sále se shromažďují všichni padlí v boji. Valkýry, které určují, kdo z nich padne, přivedou po smrti bojovníky právě do Valhaly. Ti co zemřou v důsledku stáří nebo nemoci, pobývají po smrti v Helu.

Jméno	Rok nálezů	Místo nálezů
<i>Tollundský muž</i>	1950	Tollundský močál, Dánsko
<i>Graubaullský muž</i>	1952	Tollundský močál, Dánsko
<i>Dívka z Windeby</i>	1952	Windeby, Dánsko
<i>Žena z Ellingu</i>	1938	Tollundský močál, Dánsko

Tabulka č. 5: Mumifikovaná těla na území s germánským náboženstvím

V oblasti, kterou osídlili Germáni, bylo nalezeno mnoho těl, která lze zařadit do období mezi lety 500 př.n.l. až 400 n.l. Všechny mumie byly nalezeny v rašeliništích a zřejmě pocházejí ze stejné kultury. Také byly zřejmě zabiti jako oběti náboženských obřadů. Zřejmě právě vidina pobytu ve Valhale po smrti má za následek náboženské obřady a mumifikaci mrtvých.

4.5 Náboženství Keltů

Keltové byli kočovné, bojovné kmeny, jež uctívaly přírodní síly a hledaly své bohy v přírodních objektech a jevech. Zvlášť významnou roli v náboženském životě Keltů sehrávali druidi v roli učenců a kněží. Posvátnou rostlinou bylo jmelí a nejvyšším bohem v jejich systému byl Taranis. Mezi další významné bohy patřil Lugh (dobrý bůh světla), Arawn (vládce podsvětí), a nebo Morrigan (bohyně války).

Mezi nálezy na území obývaném Kelty patří Lindowský muž a Lindowská žena, kteří byli zřejmě oběťmi určitého rituálu. O rituálech spjatých s lidskými oběťmi toho moc nevíme, ale známe alespoň jeden rituál, který lze rekonstruovat: takzvanou „trojitou smrt“. Znamená to, že oběť umírá najednou ze tří příčin. Archeologickým dokladem je případ Lindowského muže, nalezeného v rašeliništi Lindow Moss v Británii, který byl takto zabit. „Pokud lze průběh rituálu rekonstruovat, byl Lindowský muž udeřen do hlavy (pravděpodobně sekerou), ale ne tak silně, aby ihned zemřel. Poté byl škrcen smyčkou, ale tak, aby ani to nezpůsobilo okamžitou smrt. Po těchto dvou „zabitích“ byl pravděpodobně tváří dolů a v bezvědomí vhozen do bažiny, takže se také utopil. Zemřel tedy „trojitou smrtí““(Karl 2007:249).

V oblasti Tarimské pánve v Číně byly ve 20. století objeveny stovky velmi dobře zachovaných mumií se zřetelnými evropskými rysy, což samozřejmě vyvolalo nemalou senzaci. Byly tu ukládány ve velmi dlouhém období: mezi léty 1800 př. n. l. - 400 n. l. Mrtví byli urostlí vysocí lidé se světlými vlasy. Genetická zkoumání prokázala příbuznost mrtvých s obyvatelstvem východní Evropy a Sibiře. Jedná se o europoidní obyvatelstvo, které proniklo do hloubi Asie již ve třetím tisíciletí př. n. l. a

hovořilo indoevropským jazykem. Zřejmě se jedná o národ keltských Tocharů.

V některých případech jsou mrtví pohřbení do jakýchsi loděk. Zajímavé jsou také čapky s péry, připomínající tyrolské klobouky. U pohřbených žen se našly dřevené napodobeniny falů realistického vzhledu i velikosti. Nejstarší mumie je označovaná jako Loulanská krasavice. Zemřela před 3 800 lety ve věku asi 40 let. Měla světle kaštanové vlasy, ukryté pod plstěnou čapkou. Byla oblečena do vlněného rubáše, na nohou měla kožené boty. Vedle ní ležel hřeben a košík s pšeničnými zrny.

Jméno	Rok nálezu	Místo nálezu
<i>Lindowský muž</i>	1983	Lindowské jezero, Anglie
<i>Lindowská žena</i>	1983	Lindowské jezero, Anglie
<i>Loulanská krasavice</i>	30. léta 20. století	Tarimská pánev, Čína

Tabulka č. 6: Mumifikovaná těla na území s keltským náboženstvím

Nevíme přesně, za jakým účelem byla těla uchována. Ale protože jsou tyto mumie přirozeně zachované, mohla bych se domnívat, že zde nehrálo náboženství velkou roli a mumifikace byla zcela náhodná. Jistě se jednalo o určitý způsob pohřbu, ale samotné zachování těla není výsledkem záměrné lidské činnosti. Možná, že jejich víra v přírodní síly, hrála svoji roli při pohřbu do bažiny. Domnívám se, že chtěli tělo vrátit “matce“ zemi odkud vzešlo.

5 DISKUZE

James Putman uvádí, že „bez rozdílu místa a zeměpisné polohy se obvykle mumifikovalo z náboženských důvodů“ (Putman 1995:8). Avšak po sepsání této práce, jsem došla k závěru, že náboženství není jediným faktorem, který figuroval při procesu mumifikace. Dalšími faktory by mohly být vhodné environmentální podmínky. Kombinace horkého a suchého klimatu a umístění mělkých hrobů v porézním písku poskytlo podmínky, které zajistily, aby tato těla mrtvol byla zachována na dobu neurčitou. Takové mrtvoly, kompletní s kůží a vlasy, jsou vynikajícím příkladem „přirozené mumifikace“ a mohly by být, podle mého názoru, inspirací pro pozdější pokusy o umělé uchování lidského těla. V některých skupinách, jako Egypťané, Řekové a Tibeťané, působila mumifikace jako posílení ústřední moci, autority vládnoucího. Další společnosti mohli používat mumifikace k využití síly nebo ke zklidnění zemřelého ducha.

Mohou existovat některé motivační faktory, které jsem nezahrnula do svého uvažování. Například, mohlo by být argumentem, že moderní severoamerická praktika balzamování možná odráží jen postoj americké veřejnosti k popření smrti. Pokud ano, byla by nicméně rychle rostoucí praxe kremace neslučitelná s takovým výkladem.

Také Joyce Tyldesley uvádí, že „mumifikace se považovala za náboženský rituál“ (Tyldesley 2003:36). S tím bych mohla souhlasit, ale musím také dodat, že tento výrok se nedá aplikovat na všechny společnosti, které se uchováním těla zabývali. Musíme rozlišit náboženské rituály od rituálů pohřebních, které z náboženství nevychází. Například teorie, která by mohla vysvětlovat nálezy mumií v bažinách v severozápadní Evropě. Tyto bažiny totiž mohly sloužit jako pohřebiště, kam se těla zemřelých ukládala z čistě praktických důvodů.

Také bych měla dodat, že podle mého názoru by mumifikace svým způsobem mohla odrážet kulturu té dané společnosti, která praktiky uchování těla obsahovala. Technika mumifikace a použité látky k balzamování by mohli reflektovat vospělost společnosti. Stavba hrobů a hrobek by mohla naopak odrážet znalost vědy. Toto mé tvrzení bych mohla opřít o tvrzení Thomase Macha: „Na světě sotva existuje jiná tradice pohřbívání, jež by stejným způsobem dokumentovala a reprezentovala kulturu jako takovou, tento a onen svět, povolání a zádušní kult, individuální a společenskou existenci jako v Egyptě hrobka“ (Macho 2003:82).

V současné době se tento způsob uchování těla ve vysoce civilizovaných společnostech používá zcela výjimečně, dá se říci, že pouze pro vědecké účely, popř. ve zcela ojedinělých případech (Eva Perónová). Pravděpodobnost, že původní indiánské kmeny ctí tradice v pohřbívání mrtvých je vysoká. Nemyslím si ale, že mají tento způsob pohřbívání (konzervace kouřem atd.) založený výhradně na svém náboženství, ale na pevně zakořeněných pohřebních rituálech.

6 ZÁVĚR

Mumie představují zdroj cenných informací využitelných mnoha vědními obory, jako je paleopatologie, medicína, archeologie, fyzická a sociokulturní antropologie. Pro vědu jsou mnohem přínosnější přirozené mumie než uměle vytvořené, protože podávají pravdivou zprávu o tehdejší životě. Mumifikace se prováděla na mnoha místech světa i nejrůznějších náboženství. Nejznámější a nejproslulejší oblastí je Egypt, kde byl vyvinut proces balzamace.

Právě v Egyptě můžeme nejvíce pozorovat souvislosti mezi uchováním těla a náboženstvím. Stejně jako staří Řekové, kteří proces balzamace převzali, i Egypťané věřili ve velké množství bohů a polobohů. Zachování těla u obou společností je podmínkou posmrtného života. Jiné kultury (především z Jižní Ameriky a také Čína) uchovávali své mrtvé spíše z důvodu úcty k předkům. Dokonce v Číně existoval obřad nazývaný kult předků.

V Evropě v oblastech obývaných Germány byli nalezeny hlavně přirozeně mumifikovaná těla, která se uchovala v rašeliništích. Ovšem některá těla nesou známky poškození, která můžeme připsat buď náboženským rituálům, nebo násilné smrti.

Z literatury, kterou jsem pro tuto práci použila vyplývá, že se mumifikace neprováděla pouze z náboženských důvodů, ale náboženské důvody se velkou měrou na mumifikaci podílely. Také v moderní době již náboženství nestojí za uchováním těla, ale jde pouze o zachování tělesné schránky.

Prvotní myšlenku, že náboženství je hlavním faktorem mumifikace mrtvých těl ve všech oblastech světa, nemohu po prostudování mě dostupné literatury zcela jednoznačně potvrdit.

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Aufderheide, Arthur C.

2003 The Scientific Study of Mummies, Cambridge: Cambridge University Press

Annable, Martin

1998 Svět poznání: informace a zajímavosti pro celou rodinu, Světové dějiny, Praha: Marshall Cavendish

Anzenbacher, Arno

2004 Úvod do filosofie, Praha: Portál

Aristoteles

1995 O duši, Praha: Rezek

Arnold, Paul

2003 Mayská kniha mrtvých, Praha: EMINENT

Assman, Jan

2003 Smrt jako fenomén kulturní teorie, Praha: Vyšehrad

Bahn, Paul G.

1997 Hroby, hrobky a mumie, Praha: ARGO

Barfield, Thomas

1997 Dictionary of Anthropology, Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

Bergson, Henri

1993 Duše a tělo, Praha: Votobia

Bowie, Fiona

2008 Antropologie náboženství, Praha: Portál

Csordas, Thomas J.

2004 Asymptote of the Ineffable: Embodiment, Alterity and the Theory of Religion, Current Anthropology

Davies, Douglas J.

2007 Stručné dějiny smrti, Praha: VOLVOX GLOBATOR

Eliade, Mircea

1993 Slovník náboženství, Praha: Český spisovatel

Frazer, James G.

1994 Zlatá ratolest, Praha: Mladá Fronta

Hartzová, Paula R.

1996 Taoismus, Praha: Lidové noviny

Hicks, David

1999 Ritual and Belief: Readings in the Anthropology of Religion, McGraw-Hill Inc., New York

Hogler, Kalweit

2003 Germánská kniha mrtvých, Praha: EMINENT

Horký, Ludvík

1985 Kapucínská hrobka a kostel Nalezení sv. Kříže, Brno:
Duchovní správa kapucínské hrobky a kostela Nalezení sv. kříže

Hošek, Radislav

2004 Náboženství antického Řecka, Praha: Vyšehrad

Karl, Raimund

2007 "The" Celtic world: critical concepts in historical studies,
Routledge

Kolmáš, Josef

2003 Panoráma biologické antropologie a sociokulturní antropologie.
12, Smrt a pohřbívání u Tibeťanů: Modulové učební texty pro
studenty antropologie a „příbuzných“ oborů, Brno: NAUMA

Linhart, Jiří a kol.

2007 Slovník cizích slov pro nové století, Litvínov: Dialog

Macho, Thomas

2003 Smrt a truchlení v kulturologické perspektivě, Praha: Vyšehrad

Moseley, Michael E.

2001 The Incas and their Ancestors: The Archeology of Peru,
Londýn: Thomas and Hudson Ltd.

Murphy, Rex et. al

The Iceman: Discovery and imaging. Elektronický dokument,
<http://radiology.rsna.org/content/226/3/614.full.pdf> (navštíveno
13.7.2011)

OSN

1948 Všeobecná deklarace lidských práv. Elektronický dokument,
http://www.mzv.cz/jnp/cy/zahranicni_vztahy/lidska_prava/vseobecna_deklarace_lidskych_prav/index.html (navštíveno 8.3.2010)

Putman, James

1995 Mumie, Praha: Frotuna Print

Rubinková, Michaela

1999 Kapucínská krypta v Brně, Vlastivědný věstník moravský

Tanace, Michelina

2001 Vybrané kapitoly z antropologie, Olomouc: Velehrad

Tyldesley, Joyce

2003 Mumie Praha: Domino

8 RESUMÉ

Since antiquity, many researchers have endeavored to understand the relationship between body and soul. Many theories have been presented though it is still not clear if relationship does exist. Many world religion, as well as tribal sects believe in a spiritual life after death. Fro this reason I have concentrated my study on the relationship between religion and the preparation of the body.

Mumification is the natural or artificial preservation of the body. Natural mummies arise in nature due to certain environmental conditions at the time and place of death. Artifical mummies are prepared by various techniques in order to preserve a natural appearance ot the corpse. Religion has taken great importance in this practice. Mumification has hence been practiced around the world. As part of my work I have practiced. In Egypt balsamification was paramount in leaders with the help of substances called natron, and bodies where then placed in elaborate graves. It was believed that a prerogative to life after death was the preservation of the body. Thus animal, were also preserved. In South America this process was carried out by many nations. The most well known were the Mayas. These preserved bodies using hot air. They believed that after death, the dead return to life in three phases, where in the third phase the person returns in the female uterus.

In Asia, the most prominent area is Tibet. The Tibetans perform four bacis processes with the dead. The fifth alternative technique is mummification wchich was performed only on dalajlamas, panchenlams abd certain higher dignitaries of the Tibetan Buddhist faith. Buddhists do not exist. In China the preservation technique involved the use of mercury

and an interesting aspect of the mummies was their clothing. Taoists believe that part of the soul is buried with the body and another part moves to rest or punishment for their sins. It is still not clear what role of the preserved bodies is, and according to my view this may be a continuance of traditions practiced by preceding sects. In Europe the Greeks mummified their dead, and this may have been derived from the Egyptians. They believed in life after death in the underworld. Other religions also include Great Britain, Ireland, Germany, Holland, Sweden, Denmark and the Czech Republic.

9 PŘÍLOHY

Mumie	Vyjmutí vnitřností	Sociální postavení ve společnosti	Konzervační látka	Bandáže	Místo uložení
<i>egyptské</i>	ano kromě srdce	nejvýše postavení	natron	ano	pyramidy, honosné hrobky
<i>incké</i>	Ano	Ne	směs látek	ano	kaverny
<i>mayské</i>	Ano	Ne	směs látek	ano	přírodní terasy
<i>kultura Chinchirro</i>	Ano	vyšší sociální vrstva	popel	ne	mauzolea
<i>tibetské</i>	Ne	vysocí hodnostáři	sůl a rtuť	ano	posvátné místo
<i>čínské</i>	Ne	vyšší sociální vrstva	neidentifikovaná látka	ne	hrob
<i>japonské</i>	Ne	rod Fudžiwara	Ne	ne	oltář v paláci
<i>řecké</i>	Ano	Ne	Ano	ano	do volné země
<i>italské</i>	ne	Ne	Ne	ne	katakomy
<i>západní a severní Evropy</i>	ne	Ne	Ne	ne	rašeliniště
<i>české</i>	ne	Mniši	Ne	ne	krypty

Tabulka č. 7: Přehled nalezených mumií a způsobů jejich mumifikace

Obrázek 1. Rekonstrukce Tutanchamonova obličeje

Zdroj: <http://aktualne.centrum.sk/domov/clanek.phtml?id=1145587>
(navštíveno 5.4.2010)

Obrázek 2. Mumie z Peru

Zdroj: <http://www.geo-reisecommunity.de/bild/bigImage/91161/Mumie-Nazca-Peru.jpg> (navštíveno 5.4.2010)

Obrázek 3. Klatovské katakomby

Zdroj: <http://www.mediafax.cz/regiony/2859549-Klatovy-predstavily-projekt-na-rekonstrukci-a-rozsireni-proslulych-katakomb> (navštíveno 5.4.2010)

Obrázek 4. Jeremy Betham

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Jeremy_Bentham (navštíveno 5.4.2010)

Obrázek 5. Výstava Bodies

Zdroj: <http://www.heartofhawaii.org/2009/02/story15.php> (navštíveno 5.4.2010)

Obrázek 6. Výstava Bodies

Zdroj: http://davehilljournal.blogspot.com/2008_01_01_archive.html
(navštíveno 5.4.2010)

Obrázek 7. Ötzi

Zdroj: http://zpravy.idnes.cz/foto.asp?r=vedatech&c=A090304_080819_ve datech_stf (navštíveno 5.4.2010)